

УДК 338

Буренко К. В.Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка**СВІТОВИЙ ДОСВІД ХЕДЖУВАННЯ ВАЛЮТНИХ РИЗИКІВ
ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ**

Досліджено теоретичні питання використання в Україні світового досвіду хеджування валютних ризиків. Обґрунтовано необхідність хеджування валютних ризиків засадничими фінансовими інструментами, а саме форвардної та ф'ючерсної угод, визначаються причини, що породжують протиріччя та гальмують процес становлення ф'ючерсних ринків в Україні. Досліджена практика використання форвардних угод в Україні та виявлено перспективи використання ф'ючерсних контрактів в якості інструмента хеджування українськими підприємствами.

Ключові слова: валютний ризик, хеджування, похідні фінансові інструменти (деривативи), форвардні, ф'ючерсні контракти, зовнішньоекономічна діяльність.

Постановка проблеми. Сьогодні більшість зарубіжних компаній приділяє велику увагу питанням виявлення, оцінки й управління фінансовими ризиками, в той час як національні підприємства не часто займаються вирішенням проблем використання ефективних методів управління фінансовими ризиками, які впливають на процес господарської діяльності. Існуючий інструментарій методів зниження впливу фінансових ризиків досить різноманітний, і такі методи, як диверсифікація, резервування та страхування, ефективно застосовуються вітчизняними підприємствами, але на світовому ринку є досить ефективний та прогресивний механізм – хеджування, який може бути успішно використаний для зниження впливу фінансового ризику на діяльність підприємств. Хеджування пов'язане, насамперед, з функціонуванням ринку прогресивних продуктів переміщення ризику – ринку похідних фінансових інструментів (деривативів), до яких, зокрема, належать форвардні, ф'ючерсні, опціонні контракти та валютні свопи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна увага інструментам хеджування приділена як вітчизняними, так і зарубіжними вченими-дослідниками. Вивчення процесу хеджування валютних ризиків розпочинали у першій половині ХХ ст. представники неокласичної школи А. Маршалл, Дж.М. Кейнс, Дж. Гікс та їх послідовники Г. Гофман, Н. Калдор, Г. Блау, Г. Воркінг. Найвідомішими сучасними зарубіжними дослідниками є Дж. Маршалл, Дж. Бейлі, С. Майерс, Ф. Фабоцці, Дж. Фіннерті, Р. Колб, Дж. Лінтнер, Дж. Крістофер, Д.Ш. Ковні, К. Таккі, О. Елдер, А. Ерлік, Дж. Мерфі, Д. Ван Хорн, Л. Джонсон, К. Редхед, С. Хьюс, Тодд Лофтон, Дж. Сорос, Ф. Рут, Ф. Блейк, лауреати Нобелівської премії в галузі економіки В. Шарп, М.С. Шоулс, Р. Мертон, В. Сміт. В наукових працях таких російських вчених та практиків, як А. Буренін, В. Галанов, О. Дегтярьова, К. Іванова, О. Кандінська, О. Киреев, Я. Міркін, М. Чекулаев, А. Фельдман, В. Черкасов, А. Шведов, також досліджуються питання хеджування. Фінансові інструменти хеджування вивчають вітчизняні дослідники: І. Бланк, В. Будкін, З. Васильченко, Б. Губський, Е. Єщенко, О. Мозговий, С. Мочерний, В. Міщенко, А. Поручник, Л. Примостка, Л. Петрашко, П. Саблук, М. Солодкий, А. Філіпенко, А. Чухно, Ю. Шаповалов, В. Ющенко, О. Сохацька, В. Новицький, Г. Кірейцев, А. Поддєрьогін, С. Панцир, Ю. Кравченко тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Як свідчить зарубіжна практика,

фінансові інструменти хеджування валютних ризиків широко застосовуються у зовнішньоекономічній діяльності і забезпечують значне зниження впливу валютних ризиків, надають можливість одержати стабільні результати незалежно від мінливості фінансових ринків, саме тому необхідність застосування світового досвіду хеджування валютних ризиків на національному рівні обумовлює актуальність дослідження даної теми.

Мета статті. Мета даного дослідження полягає у науково-практичному обґрунтуванні необхідності хеджування валютних ризиків ф'ючерсними та форвардними угодами суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та узагальненні практики використання таких угод в якості інструментів хеджування в Україні.

Виклад основного матеріалу. Україна належить до країн, в яких ринок похідних фінансових інструментів тільки починає розвиватися, що приносить елемент невизначеності по відношенню до структури ринку, його регулюванню та напрямку розвитку. Проте значна кількість ризиків обумовлює потребу в якомога швидшому розвитку саме цього сегменту валютно-фінансового ринку в Україні з метою забезпечення можливості хеджування.

Концепція та умови ф'ючерсної торгівлі в Україні зародилися в ході еволюції товарної біржі, а тому від початку держава не втручалась в цю сферу. Очевидно, що запровадження ф'ючерсної торгівлі пов'язане з успішною біржовою практикою, яка можлива за наявності на товарному ринку потреби у хеджуванні, у страхуванні цінового ризику. Тільки потім виникає потреба у законодавчому регулюванні ф'ючерсної торгівлі з метою обмеження спекулятивних махінацій та захисту інтересів хеджерів.

Більш готовими до ф'ючерсної торгівлі виявилися торгівці валютою та валютні біржі, оскільки інфляція давала непогані шанси заробити на різниці валютних курсів. Тим не менше ф'ючерсною торгівлею торгівлю валютою на початку 90-х назвати важко. Послугами біржі користувалися виключно спекулянти. Там не було хеджерів, у випадку валютних ф'ючерсів, експортерів та імпорттерів, яким необхідно страхувати валютні ризики у торгівельних операціях.

Крім того, учасникам торгівлі потрібні чималі кошти для страхування ціни і підтримки маржі, яких у більшості потенційних хеджерів просто немає. Тим не менше ф'ючерси достатньо рано з'явилися в чинному українському законодавстві. Але в Україні не створено до теперішнього часу

реально працюючої ф'ючерсної товарної біржі. Варто згадати про можливості хеджування на іноземних біржах для вітчизняних структур, хоча вони на сьогодні номінально позбавлені її у рамках діючого валютного й податкового законодавства [49].

Визначення ф'ючерсу як поняття вперше зустрічається у Законі України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 28.12.94. Ф'ючерс включається до поняття «деривативи», яке в свою чергу відноситься до цінних паперів. Відповідно до закону, **ф'ючерсний контракт** – стандартний документ, який засвідчує зобов'язання придбати або продати цінні папери, товари або кошти, у визначений час та на визначених умовах у майбутньому, з фіксацією цін на момент виконання зобов'язань сторонами контракту. Сторона має право відмовитися від виконання контракту, виключно за згоди іншої сторони. Покупець має право продати контракт без погодження умов продажу з продавцем контракту. Проте в документі не зазначається, як саме, де і для чого укладається контракт, як вести взагалі ф'ючерсну торгівлю.

Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку (далі – ДКЦПФР) 24.06.1997 р. затвердила *Правила випуску та обігу фондових деривативів*, які стосувалися деривативів на фондовому ринку. *Визначення ф'ючерсу тут відмінне від попереднього: ф'ючерсний контракт* – стандартизований документ, укладений як стандартизований контракт, який засвідчує зобов'язання продати (купити) відповідну кількість базового активу у визначений час у майбутньому з фіксацією ціни базового активу під час укладання контракту. Стандартизований контракт – це контракт, в якому кількість, якість, базовий актив та строки виконання є стандартними. Таке визначення є цілком справедливим. **Варіаційна маржа** – це грошова сума, яка має бути нарахована на кліринговий рахунок учасника торгівлі ф'ючерсними контрактами або списана з цього рахунку за підсумками клірингу щодо кожного торговельного дня. Тобто є поняття торгівлі ф'ючерсними контрактами, учасника цієї торгівлі, клірингового рахунку учасника торгівлі. Проте визначення цих понять не дається. Зазначається, що базовим активом є тільки товарні ресурси або кошти (валютні цінності). Використання товарних ресурсів як базового активу ф'ючерсного контракту повинно бути погоджено емітентом у Міністерстві економіки перед реєстрацією випуску контрактів у ДКЦПФР. Використання коштів погоджується у Національному банку. Навіщо потрібне таке погодження, якщо біржа, в сучасному розумінні, сама досліджує ринки і не зацікавлена терпіти збитки від випуску ф'ючерсів, по яким не буде інтенсивної торгівлі?

Емітентом ф'ючерсних контрактів є розрахунково-клірингова палата, створена фондовою або товарною біржею і розрахунково-кліринговий банк, зареєстрований ДКЦПФР. Біржі повинні зареєструвати правила організації торгівлі ф'ючерсними контрактами. Зазначено два обов'язкових положення таких правил, які не є суттєвими для ф'ючерсної торгівлі. Має бути передбачена можливість відмови будь-якої із сторін контракту від його виконання виключно за наявності згоди іншої сторони. Також повинно передбачатися право покупця ф'ючерсного контракту на його продаж без згоди іншої сторони. Для реєстрації випуску ф'ючерсних контрактів емітент подає заяву, зразок сертифікату ф'ючерсу, визначення базового активу із дозволами Міністерства

економіки або Нацбанку, інформаційне повідомлення із описом ризиків, пов'язаних «з інвестуванням у дані товарні ф'ючерси». Також емітент подає вимоги до обчислення варіаційної маржі. Тобто державним контролюючим органом для ф'ючерсної торгівлі, як фондовими, так і товарними ф'ючерсами стає ДКЦПФР.

В Постанові КМУ № 632 від 19.04.99 «Про затвердження Положення про вимоги до стандартної (типової) форми деривативів» зазначаються реквізити контракту, до яких належать: назва контракту, вид контракту (з поставкою чи без), сторони контракту, базовий актив з характеристиками, обсяг контракту, розмір початкової маржі, механізм визначення ціни на момент виконання, ціна виконання, одиниця виміру ціни, термін виконання, відповідальність сторін, порядок розгляду спорів, адреси, печатки, підписи, банківські реквізити сторін. Проте до реквізитів українського ф'ючерсного контракту не включаються інші важливі стандартні (для практики міжнародної ф'ючерсної торгівлі) положення, такі як: спосіб котирування цін, наприклад, котирування пшениці у гривнях за тону; мінімальне коливання ціни контракту; початкова маржа та денні ліміти коливання ціни; строки поставки.

У сфері аграрних відносин державна влада проявила інтерес до ф'ючерсної торгівлі з початку 1995 року, коли вийшов *Указ Президента № 63/95 від 18.01.95 «Про заходи щодо реформування аграрних відносин»*. Головною метою Указу стала ідея розвитку спеціалізованих аграрних бірж. До створення цих бірж Нацбанк зобов'язувався організувати проведення торгів на Українській міжбанківській валютній біржі ф'ючерсними та форвардними контрактами під закупівлю сільгосппродукції. Планувалося подальше проведення цих торгів на аграрних біржах. Планувалося виробити методикку визначення цін на сільськогосподарську продукцію, з яких слід виходити при укладенні ф'ючерсних та форвардних контрактів.

Постанова КМУ від 18.01.95 № 37 «Про забезпечення матеріально-технічними ресурсами сільськогосподарського виробництва у 1995 р.» передбачала наказ концерну «Укragenотехсервіс» укласти ф'ючерсні угоди з товаровиробниками на закупівлю зерна пшениці. Угоди мали укладатися із розрахунку ціни зерна \$70 за тону. Концерн зобов'язувався забезпечити поставку цієї пшениці в держрезерв до 1 жовтня 1995 року. З цих положень зрозуміло, що автор постанови не мав чіткого уявлення про ф'ючерсну торгівлю і, можливо, переплутав ф'ючерсну угоду із форвардною.

Постанова ВРУ від 14.02.95 № 55 «Про стан підготовки та створення сприятливих економічних умов для проведення весняно-польових робіт у 1995 році» передбачала закупівлю зерна державою здійснювати на умовах форвардного (ф'ючерсного) фінансування з частковою авансовою платою не більше 50% біржової ціни. Тут ми маємо підтвердження відсутності розуміння різниці між ф'ючерсом та форвардом у законодавця.

У *Наказі Міністерства сільського господарства та продовольства України № 103/44/62 від 03.04.96 «Про затвердження Типових правил торгівлі сільськогосподарською продукцією»* подаються визначення: *ф'ючерсна угода* – взаємна передача прав та обов'язків щодо стандартного контракту; *стандартний контракт* – контракт, в якому кількість, якість, базис поставки та строки виконання є стандартними. Змінною величиною є ціна, що визначається в процесі біржового торгу.

В *Постанові КМУ від 05.08.97 № 648 «Про концепцію розвитку біржового ринку сільськогосподарської продукції»* визначена така функція бірж, як запровадження торгівлі ф'ючерсними угодами та опціонами на сільськогосподарську продукцію. Передбачалося забезпечення системи страхування від фінансового ризику на біржовому ринку сільськогосподарської продукції через запровадження ф'ючерсних угод. Це перше в історії українського нормотворення визначення мети чи призначення ф'ючерсної торгівлі [49].

Найбільш серйозними спеціальними законопроектами щодо врегулювання ф'ючерсної торгівлі на сьогоднішній день залишаються *законопроект № 4215 «Про строкові фінансові інструменти» від 16.12.1999*, внесений Сергієм Москвіним, і *законопроект № 3201 «Про похідні цінні папери»*, внесений Віктором Юценко і зареєстрований 02.03.2000 р. Законопроект «Про похідні цінні папери», якому не судилося стати законом, вартій уваги, оскільки є одним з найкращих та послідовних документів, покликаних регулювати ф'ючерсну торгівлю в Україні. Хоча йому властиві суттєві недоліки та неточності, найважливішим позитивом цього законопроекту є прагнення уникнути калькувань західного досвіду та послідовно інтегрувати ф'ючерсне регулювання в українську правову систему. Завданням законопроекту Москвіна є встановлення вимог до функціонування ринку строкових фінансових інструментів, до яких належать ф'ючерси та опціони, а також визначення основних правил біржової торгівлі строковими фінансовими інструментами. Безперечним концептуальним позитивом проекту є згадування «хеджера» і спроба визначити, хто це такий. На жаль, жоден із законопроектів не зміг відтворити належним чином систему практичного запровадження та ефективного регулювання ф'ючерсної торгівлі, тому і не були введені в дію [51].

Постанова Правління Національного банку України від 31.08.2007 № 309 *«Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з похідними фінансовими інструментами в банках України»* визначає методологічні засади відображення в бухгалтерському обліку інформації про операції з похідними фінансовими інструментами в банках України. Проте в ній можна знайти визначення поняття хеджування та чітке висвітлення в законодавстві цього механізму управління ризиками в банках. *Хеджування* – застосування одного чи декількох інструментів хеджування з метою повної або часткової компенсації змін справедливої вартості об'єкта хеджування або пов'язаного з ним грошового потоку. *Інструменти хеджування* – це призначений похідний фінансовий інструмент або призначений непохідний (лише для хеджування валютного ризику) фінансовий актив або зобов'язання, справедлива вартість якого або грошові потоки від якого, за очікуванням, компенсують зміни справедливої вартості або грошових потоків об'єкта хеджування. *Об'єкт хеджування* – актив, зобов'язання, тверда угода, високоймовірна прогнозована операція або чиста інвестиція в господарську одиницю за межами України, що створює для банку ризик зміни справедливої вартості або майбутніх грошових потоків і визначається як хеджування. Відповідно до Інструкції, *ф'ючерсний контракт (ф'ючерс)* – контракт, аналогічний до форвардного, але відбувається за стандартизованими умовами: здійснюється тільки на біржах, під їх контролем, форма та умови контрактів уніфіковані, і розрахунки

щодо купівлі-продажу ф'ючерсних контрактів здійснюються через розрахункову палату біржі, яка гарантує своєчасність і повноту платежів; відноситься до інструментів хеджування.

Отже, відсутність розуміння суті ф'ючерсної торгівлі представниками законодавчої та виконавчої влади, відсутність необхідних концептуальних та наукових розробок, слабкість ринків реальних товарів, тінізація торгівлі, незацікавленість її учасників у страхуванні цінних ризиків, плутанина у діючому законодавстві стали основними причинами безуспішності заходів запровадження такого революційного механізму досконалої конкуренції, як ф'ючерсна торгівля та хеджування ф'ючерсами.

У вересні 2005 року українським банкам було дозволено проводити *форвардні операції* з валютами першої групи за класифікацією Нацбанку на строк не більше року (постанови НБУ № 281, № 290). Зокрема, банки одержали право здійснювати валютні операції на умовах «форвард» для хеджування ризиків зміни курсу іноземної валюти щодо іншої іноземної валюти за умови, що обидві валюти є іноземними валютами 1-й групи класифікатора НБУ.

Крім того, банки одержали можливість на міжбанківському валютному ринку України здійснювати валютні операції за гривні з іноземною валютою 1-й групи класифікатора на умовах «форвард» у межах лімітів відкритої валютної позиції банку, але за умови, що довга (коротка) позиція банку за такими операціями не перевищує 10% регулятивного капіталу банку.

До першої групи Класифікатора НБУ відносяться вільно конвертовані валюти, які широко використовуються для платежів за міжнародні операції, у тому числі англійський фунт стерлінгів, долар США, євро, швейцарський франк, японська ієна, СПЗ. Валютні ф'ючерси застосовуються для хеджування валютного ризику точно так само, як і валютні форварди. У 2006 році НБУ вважав недоцільним використання валютних ф'ючерсів з фактом поставки до скасування збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з операцій купівлі-продажу безготівкової валюти. Перший заступник голови Нацбанку Анатолій Шаповалов відзначив, що «форварди, причому з фактом поставки, НБУ дозволив ще влітку 2006 року, а по ф'ючерсам питання не розглядалося, оскільки всім цим процесам заважає пенсійний збір, тобто при кожній покупці валюти треба платити і у результаті операція не має економічної ефективності». Держбюджет України на 2006 рік передбачав стягнення додаткового збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з операцій купівлі-продажу безготівкових іноземних валют за гривні в розмірі 1,3% від суми операції, тоді як в 2005-м – 1,5%. В 2007 цей збір становив – 1%, а в 2008 його зменшено до 0,5%, тобто в цьому плані ситуація дещо покращилася [64].

Покупцями й продавцями форвардних валютних контрактів можуть бути банки-резиденти та банки-нерезиденти України, що визначаються чинним законодавством України. Форвардні валютні контракти укладаються на первинному ринку за стандартною формою, що відповідає чинному законодавству України.

Первинним продажем форвардного валютного контракту вважається така угода купівлі-продажу контракту, якій не передє інший форвардний контракт, однією із сторін якого виступав покупець (продавець) цього контракту, і його предмет:

сума іноземної валюти, дати поставки та здійснення платежу, що збігаються з цим форвардним контрактом.

Зміни й доповнення до форвардного валютного контракту оформлюються у письмовій формі та від моменту підписання є невід'ємною частиною цього форвардного контракту.

Продаж або передача зобов'язань за форвардним валютним контрактом іншим особам здійснюється продавцем лише за згоди покупця форвардного валютного контракту будь-коли до закінчення строку дії (ліквідації) форвардного контракту [23].

Продаж (передача) зобов'язань за форвардним валютним контрактом іншим особам, включаючи продавця такого форвардного валютного контракту, може бути здійснена покупцем без погодження з іншими сторонами форвардного контракту у будь-який час до закінчення строку дії (ліквідації) форвардного контракту.

Розірвання угоди за форвардним валютним контрактом здійснюється за відмови від зазначеної угоди однієї із сторін і згоди іншої сторони, або у випадках, передбачених чинним законодавством України.

Претензії щодо виконання форвардного валютного контракту можуть бути висунуті лише емітентові цього форвардного валютного контракту.

З усього вищезазначеного можна зробити такі висновки, що форвардний ринок України останні роки значно поживав свою активність; банки стали більше робити прогнозів на валютні коливання у майбутньому, цим самим укладаючи більше угод на купівлю валюти у майбутньому за сьогоднішнім курсом.

Висновки і пропозиції. Отже, проведене дослідження дозволило сформулювати ряд висновків:

1. Страхування являє собою нейтралізацію несприятливих коливань ринкової кон'юнктури для

хеджера. Ціль хеджування полягає у перенесенні ризику зміни ціни активу з хеджера на спекулянта. Недоліком хеджування є те, що воно не дозволяє хеджеру скористуватися сприятливим розвитком кон'юнктури.

2. Ринок ф'ючерсних контрактів в Україні, на жаль, незважаючи на епізодичні намагання його створення, наразі знаходиться ще в стадії становлення. Основними причинами є нерозвиненість законодавчої бази, заборона на використання ф'ючерсних контрактів для ІСІ, хоча в розвинутих країнах левову частку контрактів, базовим активом яких є цінні папери, валюта та індекси, придбавають саме інвестиційні фонди.

На сучасному етапі в Україні інструменти строкового ринку взагалі не використовуються. Серед основних проблем впровадження похідних фінансових інструментів у практику управління економікою на сьогодні можна визнати такі:

- недостатня розвиненість окремих сегментів фінансового ринку;
- прогалини у законодавчому забезпеченні;
- високі ризики у діяльності суб'єктів господарської діяльності;
- низький авторитет вітчизняних фондових бірж;
- відсутність посттрейдингового механізму клірингу та розрахунків.

3. В Україні досить жваво використовуються валютні форвардні угоди, які, як правило, укладаються між банком і клієнтом.

Саме через те, що форвардні контракти є позабіржовим інструментом хеджування фінансових ризиків, його використання на території України має вагому частину. Через нерозвиненість законодавчої бази та нестабільність економіки ф'ючерсні контракти майже не використовуються на території України. На противагу останнім форвардний ринок має потужну базу та позитивні тенденції.

Список літератури:

1. Дегтярева О.И. Биржевое дело. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 680 с.
2. Рынок ценных бумаг: Учебник / Под ред. В.А. Галанова, А.И. Басова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Финансы и статистика, 2006. – 448 с.
3. С. Панцир. Законодавчі ініціативи запровадження ф'ючерсної торгівлі в Україні. // «Часопис ПАРЛАМЕНТ». – № 5/2003.
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.

Буренко Е. В.

Институт международных отношений
Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

МИРОВОЙ ОПЫТ ХЕДЖИРОВАНИЯ ВАЛЮТНЫХ РИСКОВ И ЕГО ИСПОЛЬЗОВАНИЕ В УКРАИНЕ

Резюме

Исследованы теоретические вопросы использования в Украине мирового опыта хеджирования валютных рисков. Обоснована необходимость хеджирования валютных рисков основополагающими финансовыми инструментами, а именно форвардной и фьючерсной сделками, определяются причины, порождающие противоречия и замедляющие процесс становления фьючерсных рынков в Украине. Исследована практика использования форвардных сделок в Украине и выявлены перспективы использования фьючерсных контрактов в качестве инструмента хеджирования украинскими предприятиями.

Ключевые слова: валютный риск, хеджирование, производные финансовые инструменты, форвардные, фьючерсные контракты, внешнеэкономическая деятельность.

Burenko K. V.

Institute of International Relations

Taras Shevchenko National University of Kyiv

WORLD EXPERIENCE HEDGING AND ITS USE IN UKRAINE

Summary

The theoretical aspects of using of international experience to hedge currency risk were investigated. The necessity of fundamental currency hedging by financial instruments such as forward and futures agreements were proved, the causes of conflict hindering the establishment of a futures market in Ukraine were determined. The use of forward transactions in Ukraine was investigated and the prospects of using futures contracts as a hedge of Ukrainian enterprises were discovered.

Key words: currency risk, hedging, derivatives, forwards, futures, foreign economic activity.

УДК 336.71

Вовчак О. Д.

Надієвець Л. М.

Львівська комерційна академія

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
ЯК ІНСТИТУТУ ФІНАНСОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА

У статті проаналізовано сучасний стан банківської системи України. Визначено особливості розвитку банківської системи України як провідної ланки фінансового посередництва. Виявлено актуальні проблеми розвитку вітчизняних банківських установ, зокрема з ліквідністю, прибутковістю, що вкрай негативно впливає на забезпечення безперервності перебігу відтворювальних процесів банківських установ.

Ключові слова: банківська система, стан, банк, прибутковість, активи, зобов'язання, капітал.

Постановка проблеми. Одним із основних завдань, які постають перед Україною в умовах фінансової нестабільності є зміцнення фінансового розвитку країни. Фінансове посередництво є основним процесом для фінансової системи країни, і від того, як він здійснюється, залежить ступінь ефективності використання фінансових ресурсів суспільства та держави.

До фінансових посередників належать суб'єкти банківської системи, небанківські фінансові та кредитні інститути.

Економічна та фінансова міць країни не в останню чергу залежить від того, як банківська система виконує одну із головних функцій – посередницьку функцію. Лише надійна і розвинена банківська система може сприяти реструктуризації економіки та її стабілізації. Банківська система є рушійним механізмом економічних перетворень, оскільки забезпечує переміщення фінансових ресурсів між окремими країнами, регіонами, галузями економіки та суб'єктами фінансового ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та прикладні аспекти розвитку банківської системи досліджували зарубіжні науковці – М. Біллет, Д. Даймонд, Дж. Кейнс, П. Роуз, Дж. Сорос, С. Фрост, Р. Чаркхем та вітчизняні – О. Барановський, О. Вовчак, В. Возняк, Н. Волоснікова, І. Грановська, В. Кравець, І. Лютий, Т. Малиновська, Х. Єремеева, Д. Пирогов, Н. Равлюк, О. Шайда, М. Швайк та ін.

Останні публікації свідчать про те, що проблема стабільності банківської системи серйозно турбує вітчизняних науковців, економістів, управлінців, бізнесменів. Незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених розвитку банківської системи, рівень її розвитку залишається низьким, а ринок банківських послуг України є неконкурентоспроможним, що, відповідно, потребує здійснення подальших досліджень з зазначеної проблематики.

Мета статті. Спираючись на результати досліджень вчених та враховуючи оновлені статистичні дані, доцільним є виконання ґрунтовного аналізу сучасного стану банківської системи України, що є метою даної статті.

Виклад основного матеріалу. На наш погляд, для аналізу діяльності комерційних банків України як незалежної держави можна виділити чотири фази становлення і розвитку вітчизняної банківської системи (рис. 1).

Динаміка банківського сектора двох останніх десятиліть відображає певне накопичення елементів негативного впливу як грошово-кредитної політики, що проводиться в країні, так і загальної економічної ситуації. Тенденції, притаманні кожному з етапів, достатньо чітко прослідковуються в процесі аналізу загальної динаміки основних показників діяльності банківської системи України. У даній статті проаналізуємо фазу сучасності згідно з рис. 1.

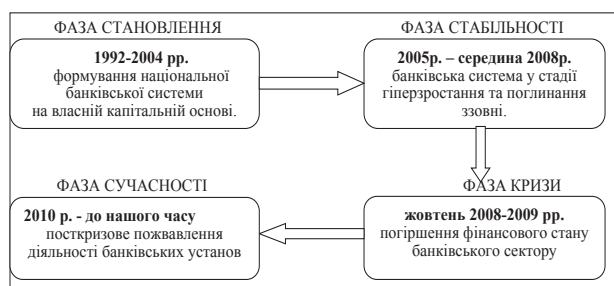

Рис. 1. Фази розвитку банківської системи України (авторська розробка)

Станом на 01.01.2014 р. в Україні працює 180 банків, які мають ліцензію НБУ на здійснення банківських операцій, а станом на 1 січня 2013 року ліцензію Національного банку України на